

Gods grenzeloze liefde

De terugkeer van het Licht

Een zoektocht voorbij de grenzen van ratio en religie

Eerste druk, september 2011
© 2011 Wim de Bruin

ISBN: 978-90-484-9017-2
NUR: 700

www.wimdebruinauteur.nl

Uitgever: Literoza, Zoetermeer
www.literoza.nl

Literoza

Auteursbegeleiding en -advisering: Nederlands Auteurs Bureau, Blaricum
Correctie en redactie: drs. M. Zwart-van Dijk

Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten en onvolkomenheden, noch voor de directe of indirecte gevolgen hiervan.

Niets uit deze uitgave mag zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever worden openbaar gemaakt of verveelvoudigd, waaronder begrepen het reproduceren door middel van druk, offset, fotokopie of microfilm of in enige digitale, elektronische, optische of andere vorm of (en dit geldt zonodig in aanvulling op het auteursrecht) het reproduceren (i) ten behoeve van een onderneming, organisatie of instelling of (ii) voor eigen oefening, studie of gebruik welk(e) niet strikt privé van aard is.

WIM DE BRUIN

GODS
GRENZELOZE
LIEFDE

DE TERUGKEER VAN HET LICHT
EEN ZOEKTOCHT VOORBIJ DE GRENZEN
VAN RELIGIE EN RATIO

Opmerkingen

- Waar in dit boek sprake is van *hij* moet in relevante gevallen natuurlijk ook *zij* worden ingevuld.
- Met *Bijbel* wordt soms aangegeven de Bijbel in zijn geheel, dus het Oude en het Nieuwe Testament, soms alleen het Oude Testament, soms alleen de Thora (de eerste vijf boeken van de Bijbel). Uit de context zal duidelijk worden wat bedoeld wordt.
- De Bijbelteksten zijn vaak niet letterlijk geciteerd, omdat er nogal wat verschillende vertalingen zijn.

Inhoudsopgave

Dankwoord	11
Voorwoord van dominee W.P. Jansen	12
Inleiding	15
1. De oorsprong	19
De verschijnende en verborgen zijde van de Bijbel	19
De verschijnende en verborgen zijde van de mens	22
2. De verduistering	24
De beperking van het licht	24
Afgodendienst; de beelden	25
De geboorte van een nieuw licht	27
Een nieuwe verduistering	29
De religieuze onderdrukking van de individuele mens	29
Het drama van het calvinisme	32
Het afwerpen van de onderdrukking en op zoek naar het licht	34
3. De taal van de Bijbel	36
De Hebreeuwse taal	36
Het Hebreeuwse alfabet en zijn toepassing	38
4. Het vertellen	44
De betekenis van de verborgen getallen	45
De zichtbare getallen	52
5. De symboliek van de man en de vrouw	56
Het onderdrukken van de vrouw	56
Mannelijk en vrouwelijk	57
Verdere symboliek van het mannelijke en het vrouwelijke	61

Bijbelteksten over de man en de vrouw	65
De vrijheid van de vrouw	66
6. De schepping	71
Deze wereld begint met een tegenstelling	74
De vrije wil	77
De twee bomen	79
De ontmoeting met de slang	87
De schaamte van de mens	93
De list	96
De roes	98
God die spreekt met de mens	100
Het verlangen	101
Het woord scheppen, de voorbestemming en de vrije wil	104
7. De schepping als leerweg en een ontmoeting met de paradox	110
De leerweg van de liefde	110
De leraar	118
De paradox	123
De paradox als bescherming van het heilige	125
De paradox water en vuur	128
Jezus en de paradox	134
De paradox van het scheppingsverhaal	137
Zegenen en vervloeken, beloning en straf	141
8. Het gebroken licht	154
Het Oerlicht	154
De vraag naar het waarom – de hel	156
Het breken van het licht in het paradijs en de betekenis van de dierenhuid	163
Het gebroken licht en het niets	175
De regenboog	180

*Of de inzichten juist zijn: ik weet het niet,
maar ik aanvaard ze in dankbaarheid.*

Dankwoord

*Je kunt alle kennis en wijsheid hebben die er bestaan,
maar als je geen vertrouwen hebt, dan heb je niets.*

Friedrich Weinreb

Lang geleden ontmoette ik deze zachtaardige, wijze man. Uit de grond van mijn hart bedank ik hem voor alles wat ik van hem heb meegekregen.

Verder dank ik mijn vrouw, mijn kinderen en een paar vrienden die me aangespoord hebben om te beginnen met schrijven. Zij waren er ook steeds om me te steunen en te helpen bij de voltooiing van het proces.

Wim de Bruin

Voorwoord van dominee W.P. Jansen

Het lezen van het manuscript *Gods grenzeloze liefde* van Wim de Bruin voerde mij terug naar de tijd dat ik predikant was in zijn prachtige woonplaats Veere, begin jaren negentig. Regelmatig liep ik hem tegen het lijf tijdens mijn wandeling met de hond en dan wist ik: voorlopig staat het hondje stil te wachten. Aan de Kaai voerden we lange gesprekken over God, geloof, liefde, mensen en kerk. Wat mij is bijgebleven van mijn toenmalige indruk is dat ik altijd dacht: wat weet die man toch veel! Niet in de zin van parate kennis, maar in de zin van verdieping en wijsheid. Je kon merken dat hij niet alleen veel gelezen, gestudeerd en geluisterd had, maar vooral ook dat het uit het leven, uit zijn hart kwam. Het was doorleefde kennis van de TeNaCH, het Hebreeuws, en ook van de geschriften die meestal als het Nieuwe Testament worden aangeduid. Het was zeker Godgeleerdheid, maar gedrenkt in authentieke Godkennis. Ik weet dat hij een grote hekel heeft aan het woord theologie, maar ik herkende zijn wijsheid als levende theologie.

Met velen heeft hij zijn inzichten gedeeld, voornamelijk mondeling. Wat nu voor u ligt, is de schriftelijke neerslag van jaren wikken en wegen, worstelen met woorden om het onzegbare, nee, niet te zeggen of uit te drukken – dat lukt nooit – maar om het te benaderen, ernaar te verwijzen. Het woord als een vinger die naar de maan wijst. Meer is het niet, ook al bevat dit werk vele pagina's. Maar meer dan een vingerwijzing is ook niet nodig om de blik van mensen te richten. Te richten – waarop eigenlijk? Zelf zou ik zeggen: op het heilige. Wim noemt het 'Gods grenzeloze liefde'.

Het is een spannend boek. Het gaat in op de wezenlijke vragen van het leven: wat doen we hier eigenlijk in dit oord van afwisselend gelukzaligheid en doffe ellende, grof onrecht en ongedachte gerechtigheid, onvoorstelbare wreedheid en verrassende schoonheid? Wat is toch de betekenis van dit alles?

Wim neemt ons mee in de gevoelswereld van levende mensen, maar ook in wat soms ervaren wordt als dode letters. Hij laat werelden van diepe betekenis zien achter een Hebreeuws teken, een woord, een naam, en verbindt die met de geschiedenissen van mensen, onze geschiedenissen.

Een van zijn voornaamste uitgangspunten is dat de ratio een belemmering kan zijn voor het kennen van God en de Bijbel. De ratio lijkt er ook debet aan te zijn dat de Bijbelteksten als letterlijke waarheden worden gelezen en zo van hun symbolische kracht ontdaan. Of zoals Gerard Reve zei: “Een religieuze tekst is tegen elke interpretatie bestand, behalve tegen die van de letterlijkheid.”

Wim haalt wat mij betreft het volle pond uit de symbolische lading van religieuze teksten. Het zal duidelijk zijn dat ik daar blij mee ben. Nog meer verheug ik mij over zijn lezing van de teksten als iconen van de liefde. Alles is toegelegd op de liefde, komt uiteindelijk uit bij de liefde als kern van het bestaan. De wereld, de schepping, de mensen, de Bijbel, zelfs het lijden – het is allemaal doortrokken van liefde, ook in de zin van verlangen, dorsten naar liefde. Het betreft dan een peilloze ruimte van liefde die hij God noemt.

Heb ik geen vragen of kritische kanttekeningen? Natuurlijk wel. Het enige dat ik echter wil, is de lezer nieuwsgierig en hongerig maken. Niet omdat zijn interpretatie volledig en feitelijk zou kloppen of *de* waarheid zou bevatten, maar omdat de schrijver ervoor *kiest* om in deze bezeten, juist ook door godsdiensten zo verscheurde wereld de liefde te lezen in religieuze teksten.

Dit boek zal u op z'n minst stevig aan het denken zetten, vragen bij u oproepen, maar zeker ook verrijken en inspireren.

Ds. Wim P. Jansen, Vlissingen
Predikant PKN Brouwershaven
Predikant Vrijzinnig Hervormden Delft
Publicist

Inleiding

Liefde is de eenheid van alles; zij is onvoorwaardelijk en grenzeloos, zij is de oorsprong en het wezen van de mens. Die eenheid van alles, die grenzeloze liefde, noemen wij God.

Als kind vond ik het heerlijk om te fantaseren en weg te dromen. Mijn wereld was onbeperkt, er bestonden geen grenzen. Ik was dol op sprookjes en ook op verhalen uit de kinderbijbel. Als er in die sprookjes of verhalen beperkingen en grenzen werden aangegeven, negeerde ik die omdat ik ze onnatuurlijk vond. Alles kon, het goede overwon altijd het kwade en de dood bestond niet. Er was een hemel, een prachtige wereld waar alles naartoe ging wat hier niet meer kon zijn, zelfs muizen, spinnetjes en vliegjes. In de hemel woonde een soort koning die de mensen God noemden. God was een lieve, zachtaardige man met een grijze baard, tegen wie ik alles kon zeggen en die alles weer goedmaakte.

Ik leefde in een lichtwereld. Maar naarmate ik ouder werd, begon ik te merken dat er steeds nadrukkelijker grenzen werden aangebracht in die wereld. Er werd een toenemend beroep gedaan op mijn 'gezonde' verstand. Sprookjes waren onzin en alleen bedoeld voor kleine kinderen. Ook op het gebied van geloven werden de grenzen steeds scherper gesteld. Er werd me duidelijk gemaakt dat er niet alleen een hemel was, maar ook een vervelende plaats waar je naartoe ging als je het in je leven niet goed had gedaan. Daarnaast vertelde men dat God niet alleen zachtaardig was, maar ook heel erg streng en zelfs boos kon zijn. Uiteindelijk werd het kind in mij, door de toenemende druk om rationeler te worden, langzaam naar de achtergrond verschoven. Mijn lichtwereld verdween geleidelijk achter een grijze nevel. Uiteindelijk ging hij onder in een grauwe, kille, rationele, materialistische wereld. Ik voelde mij eenzaam.

Ik zag echter aan het wanhopige zoeken van de mens naar erkenning en bevestiging dat ik niet de enige was; velen waren eenzaam. Ik zag ook dat de mens die bevestiging en daarmee de zin van zijn bestaan zocht in het presteren, in het materiële en in de vorm. Omdat hij daar echter nooit een blijvende bevestiging en bevrediging in vond, ging hij steeds meer en sneller presteren. Hij rende op die manier achter een niet te vervullen verlangen aan, zoals een kat achter zijn eigen staart aan rent. Hierdoor ontstond een enorme ontwikkeling, die de mens uiteindelijk terecht deed komen in een verslavende roes van presteren, produceren en consumeren.

Dit heeft ons gebracht tot de huidige wereld die, net zoals de kat, uiteindelijk uitgeput dreigt om te vallen. Alle signalen staan op rood; de een na de andere crisis dient zich aan en de wereldleiders lijken de regie kwijt te zijn. Ook zelf blijken we niet in staat om te veranderen, hoewel de samenleving uit elkaar dreigt te vallen en de aarde op allerlei manieren protesteert. Die verslaving is namelijk zo heftig, dat zelfs een dreigende ondergang ons niet meer uit de roes haalt en alleen de wal het schip nog lijkt te kunnen keren.

De wereld zal hoe dan ook veranderen. Er zal iets anders, iets nieuws komen, maar evenals bij een geboorte zal dat gepaard gaan met geboorteweëën. Hoe we dat veranderingsproces zullen ervaren, hangt voor een groot deel af van waar we ons door laten leiden. Als we vasthouden aan onze verslaving, veroorzaakt door een rationele benadering, en alles buiten onszelf blijven zoeken, zal het zwaar en misschien zelfs beangstigend zijn. Indien we echter de lichtwereld van het kind in onszelf terugvinden, dan zal die verandering ondanks de pijnlijke geboorteweëën als een geschenk worden ervaren.

Opnieuw ben ik daarom op zoek gegaan naar die verloren geraakte lichtwereld en ik heb hem teruggevonden, na het bewandelen van verschillende paden. Hij bleek verborgen te liggen onder lagen van wetenschappelijke ontwikkelingen en religieuze dogmatiek, gecreëerd en aangebracht door de ratio. Eigenlijk bevond hij zich dichterbij

dan ik durfde vermoeden, namelijk verborgen in de Bijbel, diezelfde Bijbel waarvan ik afscheid had genomen. Daar, in de Bijbel, werd de lichtwereld beschreven. Niet in het vaak misbruikte en onbegrepen, uiterlijke verhaal, maar juist verborgen achter de letterlijke teksten.

De lichtwereld die ik daar terugvond, is weliswaar inhoudelijk anders dan die van mijn kindertijd, maar in wezen toch dezelfde. Het is een wereld die eveneens grenzeloos is en waar alles met elkaar in een eenheid is verbonden. Het is een wereld waar de grenzeloze liefde huist en die liefde is de man met de grijze baard uit mijn kindertijd. Die liefde is God.

Met dit boek wil ik er graag een bijdrage aan leveren om het kind in onszelf weer te ontdekken, het kind dat toegang heeft tot die lichtwereld, tot de liefde, tot God. Ik doe dit door de lezer mee te nemen op het laatste deel van mijn zoektocht, die grotendeels via de verhalen van de Bijbel verloopt. Het is een tocht waarin duidelijk wordt dat de geschiedenisverhalen van de Bijbel slechts de dragers zijn van het verborgen lichtverhaal, zoals ons lichaam de drager is van onze ziel. Die verborgen verhalen tonen ons de weg van de mens, waar hij vandaan komt, waar en waardoor het kind is verdreven en waarom de lichtwereld is verduisterd. Ze vertellen ook wat de zin is van de weg van de mens en waar hij naartoe gaat. Het is een zoektocht waarin strijd, loslaten, vertrouwen, verlangen, geloof, hoop en als belangrijkste liefde centraal staan.

De tocht, die verder beschreven wordt in mijn volgende boek, eindigt ook met een hoofdstuk over de liefde. Maar voor het zover is, gaat de weg over een terrein dat voor de meesten onbekend is. Ik heb daarom geprobeerd alles zo eenvoudig mogelijk te beschrijven, waarbij een aantal zaken vanwege het bepalende karakter en omwille van een goed begrip regelmatig herhaald wordt. Het is ook geen weg die in één ruk kan worden afgelegd, want het is een intensieve weg, waarbij regelmatig rustpauzes nodig zijn.

Zo heb ik ook het schrijven van dit boek ervaren. De inhoud is namelijk voor een deel wel gebaseerd op kennis, maar voor het grootste deel toch op inspiratie. Inspiratie laat zich echter niet dwingen, zij komt onaangekondigd en laat zich dikwijls moeilijk vangen in woorden. Soms had ik dan ook het gevoel dat ik me in een snel stromende rivier bevond, terwijl ik op een ander moment in wanhoop voor een afgrond stond en niet verder kon. Meestal kwam dat doordat mijn ratio de inspiratie wilde beheersen.

Er waren ook momenten dat het uitzicht zo adembenemend was dat ik nauwelijks woorden vond om het te kunnen beschrijven. Al deze momenten, met de worstelingen die daarbij horen, zijn terug te vinden in de manier waarop het boek is geschreven. Ik heb het zo authentiek mogelijk gelaten en niet gevormd en gepolijst omwille van de vorm. Het gaat tenslotte, net als bij de mens, niet om de vorm maar om de ziel van het verhaal.

1. De oorsprong

De zoektocht, die grotendeels door de Bijbel gaat, begint met de vraag naar de oorsprong van zowel de mens als van de Bijbel.

Nu is er over de oorsprong van de mens al veel gezegd en geschreven. De wetenschap stelt over het algemeen dat de mens een geëvolueerd dier is, terwijl de religie de mens ziet als een door God geschapen en bezielde wezen. Beide opvattingen claimen hun gelijk en sluiten elkaars gezichtspunten over het algemeen uit. Toch zou het best wel kunnen dat beide opvattingen juist zijn en dat de mens zowel het een als het ander is. Misschien is de mens inderdaad een fysiek en een geestelijk wezen, waarbij de fysieke kant mogelijk ontstaan is door evolutie.

Over de Bijbel wordt dezelfde discussie gevoerd. Is de Bijbel een geschiedenisverhaal, eventueel ontwikkeld en geëvolueerd in de tijd, of is het een door God geïnspireerd en bezielde verhaal? Is er alleen een letterlijk verhaal of is er ook een verborgen verhaal? Ook hier kan het best zijn dat beide meningen juist zijn en dat beide aspecten tegelijk aanwezig zijn.

Deze verschillende benaderingen behelzen eigenlijk een principiële discussie over de vorm en het vormloze, die elkaar lijken uit te sluiten. Misschien is het echter zo dat ze elkaar aanvullen of nodig hebben en misschien zelfs dat ze in wezen een harmonieuze eenheid vormen.

De verschijnende en verborgen zijde van de Bijbel

Als we de Bijbel, met name het Oude Testament (O.T.), oppervlakkig en letterlijk benaderen, zien we inderdaad alleen een geschiedenisverhaal. Een verhaal over het ontstaan van de mens, over het Joodse volk en zijn relatie met God, later aangevuld met het Nieuwe Testament (N.T.). Dit beeldverhaal is met onze ratio redelijk te begrijpen, ook al staan er veel tegenstrijdigheden in. Velen binnen de joods-christelijke

religie en met name de christenen omarmen dit letterlijke verhaal als de waarheid en dikwijls ook als de basis voor hun leven. Vanuit een lange traditie is dat ook begrijpelijk. Als we echter geen genoegen nemen met het letterlijke beeldverhaal en op zoek gaan, blijkt er verborgen achter de woorden en verhalen een ander verhaal schuil te gaan. Dat is het verhaal over de mens; wie hij werkelijk is, verborgen achter zijn verschijning, waar hij vandaan komt, waarom hij hier verschijnt in de vorm, wat de zin van zijn weg is en waar die weg naartoe leidt. Het is het verhaal over de weg naar de verloren lichtwereld. De Bijbel heeft dus inderdaad, zoals in de loop van dit boek zal blijken, een kant die verborgen is in de vorm, in het letterlijke verhaal. De vraag is nu waarom het verborgene, dat zo bepalend is, niet of nauwelijks meer wordt herkend of geaccepteerd.

Het antwoord op deze vraag is te vinden in het begin van de Bijbel en wel in het scheppingsverhaal, waar ik overigens later nog uitvoerig op terugkom. Daar wordt verteld over twee bomen in het paradijs. De ene boom wordt genoemd *de boom van het leven* en drukt in deze context de verborgen kant uit, het wezen van alles. De andere boom heet *de boom van de kennis van goed en kwaad* en drukt de kant uit van het verschijnende, van de vorm.

De Joodse overlevering vertelt dat die twee bomen met de wortels aan elkaar vastzaten. Ze waren twee verschillende aspecten van de eenheid, die in harmonie met elkaar waren verbonden, zoals de verborgen en verschijnende zijde van zowel de mens als de Bijbel.

Het scheppingsverhaal vertelt dat de mens voor een keuze wordt gesteld. Hem wordt gevraagd niet van *de boom van de kennis van goed en kwaad* te nemen, want als hij dat doet, dan zal hij sterven. De mens laat zich echter verleiden door de slang en neemt toch van die boom. Hierdoor komen de bomen los van elkaar en wordt de harmonie verbroken; de harmonie die het wezen is van het paradijs. Door het verbreken van die harmonie is het eigenlijk de mens zelf die het paradijs opheft. Hij moet nu zijn weg zwerfend en dolend door deze wereld afleggen. Hij heeft de verbinding met *de boom van het leven*, met het verborgene, verloren.

De diepere betekenis van dit verhaal in de context van het voorgaande is dat de mens elke keer weer in zijn leven voor die keuze staat. Laat hij zich leiden door zijn ratio en kiest hij voor het verschijnende, voor de buitenkant, of laat hij zich inspireren door zijn verborgen zijde. Ziet hij het verschijnende, de boom van de kennis, als de waarheid, dus ook de Bijbel in zijn letterlijke vorm, of verlangt hij naar het verborgene en gaat hij op zoek. Het is elke keer weer de keuze van de mens zelf of hij in harmonie met het verborgene wil leven en de zin van het zijn hier ervaart, of dat hij zwerfend en dolend zijn weg gaat door de wereld. De keuze voor het laatste is het sterven zoals dat in het verhaal wordt bedoeld: het sterven van het verborgene, van het wezenlijke, zowel van de Bijbel als van de mens. Het begaan van de weg die daarmee verbonden is, is eenzaam. Het is een weg van moeizaam en wanhopig zoeken naar erkenning. Eigenlijk is het een voortdurend onbewust zoeken naar liefde.

Het verborgene wacht dus steeds op bevrijding uit de onderdrukkende vorm, zoals ook uit het letterlijke Bijbelverhaal. Die bevrijding wordt gesymboliseerd door het verhaal over Pasen. Als het lichaam, de omhulling, de vorm, aan het kruis zijn einde vindt, verschijnt drie dagen later het verborgene, het licht, het rationeel onvatbare. De vertrouwde vorm is verdwenen, opgeheven. Wat verborgen was, is bevrijd en toont zich nu. Het is de opstanding uit de dood en dat is wat er gebeurt als het letterlijke wordt opgeheven. Dan verdwijnt de dood en toont zich de weg naar het paradijs. Die keuze voor het verborgene kunnen we elke dag maken en in die zin kan het elke dag, elk moment, Pasen zijn.

De religie in het algemeen heeft echter voor een groot deel gekozen voor het letterlijk nemen van religieuze teksten, waaronder die van de Bijbel. De mensheid kiest in het algemeen ook voor een groot deel voor het verschijnende als de zin van het bestaan, misschien mede door de keus van de religie. Als gevolg van deze keuzes is het licht van het wezenlijke verduisterd. Deze verduistering en de gevolgen hiervan voor de mens zijn onderwerp van het volgende hoofdstuk.

De verschijnende en verborgen zijde van de mens

De mens is dus onderhevig aan hetzelfde proces als de Bijbel. Het is ook hier het verhaal over de twee bomen en de keuzes, met hun gevolgen. Een groot deel van de mensheid kiest, bewust of onbewust, voor de weg van de ratio, waardoor ook het verborgene van de mens wordt teruggedrongen. Wat overblijft, zijn wezens die ontstaan zijn uit een paar cellen en geëvolueerd in de tijd tot de mensen die we nu zijn.

Wetenschappelijk gezien is er met die zienswijze niet veel mis. Het is heel goed mogelijk dat onze verschijning zo is ontstaan. De religie vindt dit echter over het algemeen niet acceptabel. In de Bijbel staat namelijk dat God de wereld, inclusief de mens, heeft geschapen in zes dagen en daar staat die evolutiegedachte haaks op.

Het probleem ligt echter niet bij de wetenschap maar bij de religie, omdat daarin de Bijbel letterlijk wordt opgevat. Men heeft niet begrepen dat de vorm, zoals ook het verschijnende van de mens, slechts een hulpmiddel is. Het is voor het verborgene niet relevant hoe die omhulling is ontstaan. Het is niet relevant of de geschiedenisverhalen van de Bijbel geleidelijk zijn ontstaan en geëvolueerd tot de Bijbel zoals we die nu kennen of dat hij in één dag is geschreven. Het is evenmin relevant of de verschijnende kant van de mens geleidelijk geëvolueerd is tot wat hij nu is of dat hij in een paar dagen is geschapen. Het is wel relevant voor het verborgene dat het erkend en herkend wordt en niet wordt weggedrukt door de ratio.

Het is echter niet meer zo eenvoudig om het rationele zomaar opzij te schuiven of te relativiseren, ook niet de rationele benadering van de mens. Er is namelijk tegenwoordig ontzettend veel bekend over de mens, niet alleen over zijn fysiek, maar ook over wat zich in en met hem afspeelt. Hierdoor wordt de indruk gewekt dat we de mens van binnen en van buiten kennen of anders wel zullen leren kennen. We weten inderdaad zoveel over de psyche van de mens dat we zelfs denken dat deze de verborgen kant is, de ziel van de mens. Echter, ook de psyche is slechts een onderdeel van het verschijnende.

Daarom blijft er dikwijls een gevoel van onbehagen bestaan, ondanks de gedegen wetenschappelijke onderzoeken en de vergaande kennis die daaruit voortvloeit. Het is het gevoel dat het niet helemaal klopt, dat er iets ontbreekt, dat het niet compleet is. Het gevoel en misschien soms het weten dat er diepere lagen zijn; lagen die de mens zelf niet begrijpt en ook niet onder woorden kan brengen. Lagen waar de wetenschap, ook de psychologie, nooit kan komen omdat ze niet in een vorm gevat kunnen worden.

Daarom blijven we zoeken, dikwijls onbewust. Het is het zoeken naar de verloren verbinding met de boom van het leven; het zoeken naar onze oorsprong en uiteindelijk zullen we die vinden. We zullen dan zien dat de oorsprong van de verborgen mens dezelfde is als de oorsprong van het verborgen Bijbelverhaal. Beide zijn met elkaar verbonden en hebben hun oorsprong in God.

Daarom zullen we weten wie we werkelijk zijn als we het verborgen verhaal hebben gevonden. We zullen dan ook ontdekken dat het verborgene en het verschijnende in wezen geen vijanden zijn maar een eenheid, een eenheid in harmonie. Dat is ook de werkelijke betekenis van *de boom van het leven*.